

Deelrapportage aanwijzing artikel 67 Flora- en faunawet

Ontheffing: Konijn (*Oryctolagus cuniculus*)
Periode: 17 mei 2014 tot 17 mei 2015
Zaaknummer: 2012-017797

Foto: T. van der Knaap

L. Schrauwen
Adjunct secretaris FBE Gelderland
Deventer, 15 september 2015

Inleiding

Volgens artikel 69 van de Flora-en faunawet (Ff-wet) dient de Faunabeheereenheid Gelderland (FBE) jaarlijks over het gebruik van ontheffingen te rapporteren. Met deelrapportages rapporteren wij per diersoort over de wijze waarop van ontheffingen en aanwijzingen gebruik is gemaakt. Rapportages als deze liggen ter inzage bij de provincie Gelderland en zijn te downloaden vanaf de website: www.faunabeheereenheid.nl/gelderland.

Op 17 mei 2013 hebben Gedeputeerde Staten van provincie Gelderland aan FBE Gelderland de ontheffing 'Konijn' met zaaknummer 2012- 017797 verleend voor het bestrijden van schade veroorzaakt door konijnen. Aan dit besluit ligt het faunabeheerplan (Fbp) 'Konijn 2012-2017' ten grondslag.

De ontheffing 'Konijn' voorziet in de mogelijkheid om schade aan diverse belangen te voorkomen/bestrijden. Aangezien ieder belang zijn eigen voorwaarden en specificaties heeft, zijn via het digitale faunaregistratiesysteem (FRS) meerdere typen machtigingen verstrekt. De FBE heeft de verplichting provincie Gelderland uiterlijk 4 maanden na afloop van de jaarlijkse gebruiksperiode, zijnde 17 september, schriftelijk te informeren over de wijze waarop van de ontheffing gebruik is gemaakt. Het verslag dient minimaal te bestaan uit het aantal, de aard en de locatie m.b.t. ontheffinggebruik per belang, de ondernomen acties en een omschrijving van het vermoedelijk effect daarvan, een opgave van wat op grond van deze ontheffing is bemachtigd en/of gedood en een inschatting van de desondanks ontstane schade. Al deze informatie is verwerkt in onderhavig rapport over de periode van 17 mei 2014 tot 17 mei 2015.

Doel

Konijnen kunnen landelijk belangrijke schade aan landbouwgewassen veroorzaken. Op grond van de landelijke vrijstelling mogen konijnen om deze reden worden bestreden. Voor speciale gevallen/situaties is een ontheffing nodig om konijnen te mogen doden.

De ontheffing heeft als doel om met behulp van het geweer (hagel- of kogelgeweer), honden, jachtvogels, fretten, kastvallen en/of buidels belangrijke schade veroorzaakt door konijnen te beperken en te voorkomen in het kader van de volgende belangen:

1. gewassen;
2. waterkerende dijken, weg- en spoortaluds;
3. sportvelden;
4. industrieterreinen;
5. begraafplaatsen;
6. volksgezondheid en/of openbare veiligheid.

Voor ieder belang is via FRS een machtiging beschikbaar gesteld. De FBE heeft de bevoegdheid om aanvragen zelfstandig te beoordelen en machtigingen te verlenen. In dit rapport worden de gegevens per machtiging/belang behandeld.

Restricties en verruimingen

Ten aanzien van de Ff-wet biedt de ontheffing de volgende verruimingen c.q. restricties:

- De machtiging is in het gehele werkgebied van de FBE inzetbaar (voor alle 49 WBE's);
- Het gebruik van het geweer is ook toegestaan vanaf een uur voor zonsopkomst tot een uur na zonsondergang;
- Ter voorkoming van schade aan gewassen moeten preventieve maatregelen volgens bijlage 2 van de ontheffing worden getroffen;
- Afschot mag alleen plaatsvinden op het schadeperceel en 25 meter vanaf de rand daarvan;
- De machtiging is te gebruiken op terreinen waar vanwege fysieke beperkingen niet kan worden voldaan aan de eisen die aan het jachtveld worden gesteld;
- Schadebestrijding van het konijn is toegestaan op sportvelden, begraafplaatsen, industrieterreinen, waterkerende dijken, weg- en spoortaluds en binnen de bebouwde kom of aan de bebouwde kom grenzende terreinen;
- Bij afschot in het kader van waterkerende dijken, weg- en spoortaluds moet het schadeperceel minder aantrekkelijk voor konijnen worden gemaakt*;
- Afschot op sportvelden, begraafplaatsen en industrieterreinen is alleen toegestaan als het schadeperceel is voorzien van een konijnenwerend raster*;
- De machtiging is inzetbaar in het kader van volksgezondheid en/of openbare veiligheid.

*Aan deze machtigingen hangen bijzondere bepalingen, welke later in de rapportage worden toegelicht.

Voor afschot in Natura 2000-gebieden is een vergunning van de Natuurbeschermingswet noodzakelijk. Een aantal WBE's beschikt sinds de winter van 2014/15 over een dergelijke vergunning.

Resultaten gebruik machtigingen

De FBE maakt in het algemeen onderscheid tussen een algemene machtiging (AM) en een perceelsgebonden machtiging (PM). Een AM wordt op voorhand door de FBE aan de WBE's verstrekt, die op hun beurt de machtiging aan de aangesloten jachthouders doorschrijft. Een PM kan door een grondgebruiker rechtstreeks bij de FBE voor een bepaald schadeperceel worden aangevraagd. De AM heeft de voorkeur en is de PM voorbehouden voor bijzondere situaties. Bij toepassing van de ontheffing 'Konijn' gaat het om specifieke locaties die geen regulier onderdeel van een jachtveld uitmaken, daarom wordt naar verhouding veel met PM's gewerkt.

De volgende machtigingen waren afgelopen seizoen in FRS voorhanden:

1. Gewassen

De machtiging 'Schadebestrijding konijn' was als AM en als PM beschikbaar;

2. Waterkerende dijken, weg- en spoortaluds

De machtiging 'Schadebestrijding konijn op dijken en (spoor-) wegtaluds' was als PM beschikbaar;

3. Sportvelden

De machtiging 'Schadebestrijding konijn op sportvelden' was als PM beschikbaar;

4. Industrierterreinen

De machtiging 'Schadebestrijding konijn op industrierterreinen' was als PM beschikbaar;

5. Begraafplaatsen

De machtiging 'Schadebestrijding konijn op begraafplaatsen' was als PM beschikbaar;

6. Volksgezondheid en/of openbare veiligheid

De machtiging 'Schadebestrijding konijn volksgezondheid /openbare veiligheid' was als PM beschikbaar.

1. Resultaten machtiging 'Schadebestrijding konijn'

Volgens de Ff-wet is jacht, beheer en schadebestrijding mogelijk van zonsopkomst tot zonsondergang. Ten opzichte van de landelijke vrijstelling geeft de ontheffing één verruiming: een uur voor zonsopkomst en een uur na zonsondergang. Wordt een konijn tussen zonsopkomst en zonsondergang bejaagd, dan geldt ook de landelijke vrijstelling en is het nemen van preventieve maatregelen niet verplicht.

De machtiging (AM) is op voorhand via FRS aan 48 van de 49 WBE's doorgeschreven (NP De Hoge Veluwe had aangegeven geen machtiging te willen ontvangen). 17 WBE's hebben de machtiging naar een of meerdere jachthouders doorgeschreven. Jachthouders van 14 WBE's hebben de machtiging ook daadwerkelijk ingezet.

De machtiging was ook als PM beschikbaar. Twee grondgebruikers hebben een machtiging aangevraagd en daaropvolgend een afwijzing ontvangen; een grondgebruiker kon rechtstreeks via zijn jachthouder een AM ontvangen en de tweede betrof een foutieve PM-aanvraag.

Machtigingen op WBE-niveau		
gemachtigde WBE's	ingezet door WBE's	percentage gebruik
49	14	29%

Tabel 1: verhouding toegewezen en geactiveerde machtigingen

Met 35 geactiveerde machtigingen hebben de jachthouders in samenwerking met jachtaktehouders (combinanten, gastjagers, uitvoerders, etc.) ca. 240 acties uitgevoerd. Er zijn in een jaar tijd bijna 1.000 konijnen geschoten, of te wel 4 konijnen per actie. 250 konijnen meer dan vorig jaar.

Acties		Afschot
verjaagd	bejaagd	konijnen
13	223	962

Tabel 2: het aantal genomen acties en afschotresultaten

Uit de gegevens die door de jachthouders in FRS zijn teruggemeld, valt op dat er weinig verjaagacties zijn uitgevoerd (maar konijnen laten zich niet echt verjagen) en weinig preventieve maatregelen zijn

getroffen. Praktisch alle bejaagacties zijn tussen zonsopkomst en zonsondergang genomen. Hieruit valt op te maken dat de jachthouders eerder van de landelijke vrijstelling gebruik hebben gemaakt en het afschot op de ontheffing hebben genoteerd.

Zie bijlage I: 'Overzicht gebruik machtiging 'Ontheffing Schadebestrijding konijn 2014-2015'.

2. Resultaten machtiging 'Schadebestrijding konijn op dijken en (spoor-) wegtaluds'

Volgens de Ff-wet is jacht, beheer en schadebestrijding verboden op terreinen die niet voldoen aan de eisen die aan het jachtveld worden gesteld. Het is tevens verboden het geweer te hanteren in de bebouwde kom of de daaraan grenzende terreinen.

Deze machtiging (PM) is voor grondgebruikers beschikbaar gesteld om schade op waterkerende dijken, spoorwegtaluds en wegtaluds te bestrijden. Dit zijn in de regel terreinen die niet voldoen aan de 40 ha eis van het jachtveld en binnen de bebouwde kom kunnen liggen.

Deze PM kan alleen verstrekt worden indien de grondgebruiker voldoende aannemelijk heeft gemaakt dat het schadeperceel minder aantrekkelijk voor konijnen is gemaakt door bijvoorbeeld het wegnemen van dekking, een aangepast groenbeheer en dergelijke. Mocht het schadeperceel nog aangepast moeten worden, wat uit een plan van Aanpak moet blijken, dan kan de FBE een machtiging voor maximaal 12 maanden verlenen. Indien het blijvend onmogelijk is of niet redelijkerwijs kan worden verlangd om het perceel aan de gestelde eisen te voldoen, dan zal aan Gedeputeerde Staten (GS) eerst om goedkeuring moeten worden gevraagd.

We hebben 7 (informatie) aanvragen voor een dergelijke machtiging ontvangen. Drie hebben de aanvraag niet doorgezet, een betrof een foutieve aanvraag en 3 aanvragen hebben een positieve beoordeling gekregen, waarvan één een verlenging betrof.

De onderstaande 3 aanvragers hebben via (Faunaschaderegistratie) FSR een machtiging ontvangen.

Nr.	d.d.	grondgebruiker	schadeperceel	verjaagacties	bejaagacties	afschot
PM1402155	17-06-14	Volkerrail	De Betuweroute	0	4	49
PM1402807	25-09-14	Waterschap Rijn en IJssel	Schaapsdijk te Arnhem	12	38	0
PM1500256	06-02-15	RWS Driel/ Imtech	Stuwcomplex Driel te Driel	1	4	23

Tabel 3: Gebruik machtigingen 'Schadebestrijding konijn op dijken en (spoor-) wegtaluds'

Volkerrail heeft het schadeperceel minder aantrekkelijk voor konijnen gemaakt door een onderaannemer aan te nemen die achterstallig maaiwerk uitvoert en het jaarlijks bijhoudt. Het Waterschap heeft aangegeven dat op het schadeperceel geen beplanting aanwezig is, het gras wordt kort gehouden. Rijkswaterstaat had al hondsroos van het schadeperceel verwijderd en vervangen door hederen en gras. Het onderhoud wordt voortgezet.

Voor zover bekend hebben de uitvoerders het geweer, de jachtvogel, de fret, de hond, buidels en een vangkooi ingezet.

3. Resultaten machtiging 'Schadebestrijding konijn op sportvelden'

Ook sportvelden voldoen niet aan de eisen die aan een jachtveld worden gesteld en liggen in principe binnen of aan de bebouwde kom. Vandaar dat deze machtiging (PM) voor grondgebruikers beschikbaar is gesteld om konijnenschade op sportvelden te kunnen bestrijden.

Deze PM kan alleen door de FBE worden verstrekt indien de aanvrager voldoende aannemelijk heeft gemaakt dat de sportvelden voorzien zijn van een konijnenwerend raster zoals beschreven in de Handreiking Faunaschade van Bij12-unit Faunafonds (Faunafonds). De toegangsmogelijkheden dienen zoveel mogelijk voorzien te zijn van konijnenwerende maatregelen. Mocht het schadeperceel nog aangepast moeten worden, wat uit een plan van aanpak moet blijken, dan kan de FBE een machtiging voor maximaal 12 maanden verlenen. Indien het blijvend onmogelijk is of niet redelijkerwijs kan worden verlangd om het perceel aan de gestelde eisen te voldoen, dan zal GS om goedkeuring moeten worden gevraagd.

De FBE heeft 9 (informatie) aanvragen voor een dergelijke machtiging ontvangen. Een heeft op een later stadium, buiten het tijdsbestek van dit verslag, een machtiging ontvangen, anderen haakten af of de aanvraag werd geweigerd door het ontbreken van een deugdelijk raster. Er is dit seizoen geen machtiging konijnen voor sportvelden afgegeven.

4. Resultaten machtiging 'Schadebestrijding konijn op industrieterreinen'

Voor industrieterreinen geldt hetzelfde als voor sportvelden: ze voldoen niet aan de eisen die aan een jachtveld worden gesteld en/of liggen normaliter in of nabij de bebouwde kom. Ook op industrieterreinen moet een konijnenwerend raster aanwezig zijn of worden aangelegd om van de machtiging gebruik te kunnen maken.

Voor dit belang heeft de FBE één (informatie) aanvraag ontvangen, door het uitbreken van een ziekte verdween de overlast en is de aanvraag niet doorgezet.

5. Resultaten machtiging 'Schadebestrijding konijn op begraafplaatsen'

Volgens de Ff-wet is jacht, beheer en schadebestrijding op begraafplaatsen verboden. Om konijnenschade te kunnen bestrijden is een machtiging 'Schadebestrijding konijn op begraafplaatsen' noodzakelijk. Daarbij dienen begraafplaatsen, net als sportvelden en industrieterreinen, voorzien te zijn van een konijnenwerend raster en de toegangspoorten van konijnenwerende maatregelen. Hierbij gelden dezelfde voorschriften als die voor sportvelden en industrieterreinen van toepassing zijn.

Acht grondgebruikers hebben contact met de FBE opgenomen om zich te informeren over de mogelijkheden om een machtiging te verkrijgen. Vier aanvragers hebben de aanvraag niet of veel later voortgezet. Binnen de periode van dit verslag hebben 3 gemeenten een machtiging ontvangen.

Gemeente Zevenaar had na het ontvangen van een afwijzing van GS, op grond van onvoldoende onderbouwing, besloten alsnog een konijnenwerend raster aan te laten leggen en is er een machtiging verleend. Gemeente Apeldoorn had al voordat een machtiging werd aangevraagd het toegangshek aangepast. De konijnen hadden door de grote openingen in het hek toegang tot de begraafplaats (er is gaaswerk aangebracht). Gemeente Barneveld heeft een verlenging van een bestaande machtiging verkregen, omdat er nog konijnen op de begraafplaats bevonden en er nog steeds sprake was van dreigende schade. De genomen maatregelen zijn per begraafplaats nader uitgewerkt.

Nr.	d.d.	grondgebruiker	begraafplaats	verjaagacties	bejaagacties	afschot
PM1500257	6-2-2015	Gem. Barneveld	Westerveld in Terschuur	2	4	5
PM1404716	10-11-14	Gem. Zevenaar	Rosorum in Zevenaar	4	5	8
PM1404933	27-11-14	Gem. Apeldoorn	Heidehof in Ugchelen			
PM1400298	23-01-14	Gem. Barneveld	Westerveld in Terschuur	0	27	29

Tabel 4: Gebruik machtigingen 'Schadebestrijding konijn op begraafplaatsen'

De uitvoerder van gemeente Apeldoorn heeft niet tijdig de genomen maatregelen teruggekoppeld, waardoor zijn machtiging automatisch werd geschorst. Vervolgens heeft hij geen gebruik gemaakt van de extra geboden tijd. De machtiging is een week later weer in schorsing geplaatst.

Voor zover bekend hebben de uitvoerders het geweer, de jachtvogel, de fret en de hond als middel ingezet.

6. Resultaten machtiging 'Schadebestrijding konijn volksgezondheid/openbare veiligheid'

Het laatste belang waarvoor een machtiging schadebestrijding konijn kan worden afgegeven is 'volksgezondheid en/of openbare veiligheid'. Er is een aanvraag ontvangen en geaccepteerd, maar de machtiging is nog niet via FSR aangevraagd. De grondgebruiker dient nog een vergunning van de Natuurbeschermingswet aan te vragen.

Totaal heeft de FBE 29 aanvragen voor een perceelsgebonden machtiging ontvangen, waarvan er 7 zijn gehonoreerd en 6 zijn afgewezen. De overige 16 hebben de ingewonnen informatie (nog) niet voortgezet tot een machtigingsaanvraag.

PM-aanvragen	gewas	talud	sportveld	ind. Terrein	Begraafplaats	Opb. veiligheid
geen vervolg	1	3	6	1	4	1
goedgekeurd		3			4	
afgewezen (GS of FBE)	2	1	3*			
totaal	2	7	9	1	8	1

Tabel 5: Overzicht afhandeling machtigingsaanvragen

*de aanvraag is in een later stadium goedgekeurd.

De uitvoerders hebben met 7 machtigingen 19 verjaag- en 82 bejaagacties uitgevoerd en daarmee zijn 114 konijnen gedood. In het vorige seizoen zijn met 5 machtigingen 150 konijnen gedood.

Acties		Afschot
verjaagd	bejaagd	konijnen
19	82	114

Tabel 6: het aantal genomen acties en afschotresultaten

Preventieve maatregelen

In bijlage 2 van de ontheffing staat per gewas vermeld welke preventieve maatregelen in het geval van het belang 1. Gewassen getroffen dienen te worden. Het is de verantwoordelijkheid van de grondgebruiker om door het Faunafonds geadviseerde akoestische en visuele maatregelen te treffen. Uit de gegevens die door de jachthouders in FRS zijn teruggemeld, blijkt dat zeer weinig preventieve maatregelen zijn getroffen. In veel voorkomende gevallen is preventie ook niet nodig, zoals bij een aantal courante gewassen: volgroeid gras, graszaad en graszoden, granen, maïs, bosbouw en boomteelt. Aangezien niet wordt geregistreerd op welke gewassen schade wordt bestreden en praktisch alle bejaagacties tussen zonsopkomst en zonsondergang zijn genomen, is het ook mogelijk dat de jachthouders van de landelijke vrijstelling gebruik hebben gemaakt en het afschot op de ontheffing hebben gemeld.

Voor het verkrijgen van een PM hebben de aanvragers verklaard te hebben voldaan aan de gestelde eisen: of het schadeperceel is minder aantrekkelijk voor konijnen gemaakt, of het schadeperceel is voorzien van een konijnenwerend raster.

Faunaschade

Schade die door een diersoort dat op de landelijke vrijstellingslijst staat wordt veroorzaakt, komt normaliter niet voor een tegemoetkoming in faunaschade in aanmerking. Getaxeerde schade zal dus alleen als deelschade getaxeerd kunnen zijn, waardoor de schadecijfers laag zullen uitvallen. De door het Faunafonds aangeleverde cijfers ondersteunen deze beredenering: de afgelopen 7 jaar (2008-2014) zijn 14 meldingen van schade genoteerd, waarvan 2 met belangrijke schade van > €250. Hierdoor is het lastig om een causaal verband te vinden tussen het afschot en de schade.

Conclusie

De huidige ontheffing 'Konijn' is opgesteld om belangrijke schade veroorzaakt door konijnen te beperken en te voorkomen in het kader van een 6-tal belangen. Voor ieder belang zijn via FRS machtigingen verleend, een systeem dat verduidelijkend werkt.

Om schade aan 'gewassen' te beperken hebben jachthouders van 14 WBE's van de algemene machtiging gebruik gemaakt. Zij hebben 35 machtigingen geactiveerd en ca. 240 acties uitgevoerd en daarbij 1.000 konijnen bejaagd. Ten opzichte van vorig seizoen is er sprake van een lichte stijging qua acties en afschot.

Deze algemene machtiging in het belang van 'Gewassen' geeft op de landelijke vrijstelling een kleine verruiming: afschot mag ook vanaf een uur voor zonsopkomst en tot een uur na zonsondergang plaatsvinden. In het kader van de vrijstelling is het treffen van preventieve maatregelen niet verplicht, wel in het kader van de ontheffing waarbij men gebruik maakt van het extra uur in de ochtend en/of in de avond, maar weer niet voor de meest courante gewassen zoals grassen, granen en maïs. Er zijn bijna geen preventieve maatregelen getroffen. Het is plausibel dat er geen maatregelen zijn getroffen omdat er alleen sprake was van schadebestrijding voor gewassen waarbij dit niet verplicht was (het type gewas kan niet in FRS worden opgegeven) of omdat er was sprake van afschot tussen zonsopkomst en zonsondergang waardoor de landelijke vrijstelling van kracht was. Al met al geeft dit veel verwarring, ook bij de WBE-secretarissen.

Voor alle overige belangen heeft de FBE perceelsgebonden machtigingen beschikbaar. Voordat een machtiging via FSR wordt verleend, heeft de FBE de aanvraag al beoordeeld. In specifieke gevallen dienen GS met een plan van aanpak te worden geïnformeerd of om toestemming worden gevraagd. Van het laatste is eenmaal gebruik gemaakt.

Afgelopen seizoen zijn 29 aanvragen behandeld, 6 zijn goedgekeurd en 7 geweigerd. De meeste aanvragen hebben geen gevolg gekregen of zijn op een veel later stadium afgehandeld. Het informeren van grondgebruikers zoals gemeenten, waterschappen, WBE's en individuele jagers vraagt veel tijd. De ontheffing wordt door de aanvragers als complex ervaren en blijkt het lastig en kostbaar om aan de ontheffingsvoorwaarden te kunnen voldoen. Velen zien daardoor van een machtigingsaanvraag af.

Het is voldoende aannemelijk dat de konijnenpopulatie in Nederland groot en stabiel is, het konijn is tenslotte een wild- en een schadesoort. Een totaal afschot van 1.076 konijnen in het kader van schadebestrijding doet geen afbreuk aan de gunstige staat van instandhouding van deze soort.

Aanbevelingen

De ontheffing is nu twee jaar in gebruik. De voorschriften worden nog steeds als complex en veeleisend beschouwd. Het verschil tussen de AM 'schadebestrijding gewassen' en de landelijke vrijstelling is de jager (maar ook de WBE-secretaris) niet helder en is het niet duidelijk wanneer preventieve maatregelen moeten worden ingezet. De FBE opteert voor de mogelijkheid de AM 'schadebestrijding gewassen' alleen bij noodzaak als PM te verstrekken. Zeker nu volgens de nieuwe wet Natuurbescherming registratie van afschot van landelijke vrijstellingsdiersoort en wildsoorten in 2016 verplicht wordt.

De eisen waaraan moet worden voldaan om afschot op sportvelden, begraafplaatsen en taluds te krijgen, kunnen volgens ons minder hoog zijn. Het minder aantrekkelijk maken van percelen door het wegnemen van bosschages en beplantingen is vaak niet wenselijk of lastig c.q. niet realiseerbaar. Het aantonen van schade aan dijken en taluds zou voldoende moeten zijn om een machtiging te kunnen krijgen. Heroverweging van deze eis is nodig.

Ook zouden GS gemeenten of sportclubs makkelijker toestemming moeten verlenen om zonder het aanleggen van een kostbaar hekwerk konijnenafschot te mogen plegen. De kosten wegen niet op tegen het wegnemen van een aantal dieren waarvan de gunstige staat van instandhouding gewaarborgd is.

Ook dit jaar is melding gemaakt van zieke konijnen (op een industrieterrein). Mocht een besmettelijke ziekte zoals myxomatose om zich heen slaan, dan staat de FBE machteloos. De FBE doet de aanbeveling middels een algemene maatregel van bestuur het belang 'de voorkoming en bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige konijnen' aan de ontheffing toe te voegen of in het kader van de nieuwe wet Natuurbescherming art. 4 van het besluit beheer en schadebestrijding Dieren toepasbaar te maken voor alle inheems beschermde diersoorten (en niet alleen voor edelhert, ree, damhert of wild zwijn).

Het gebruik van kunstmatige lichtbronnen valt weer onder de toegestane middelen. De provincie biedt ook de mogelijkheid om kunstlicht d.m.v. een wijzigingsbesluit aan de ontheffing toe te voegen. De FBE is voornemens kunstlicht weer in te zetten en de uitbreiding van de ontheffing te baseren op een concreet geval.